

sta mu sedaj (148) maskulina! „Protiv sve, što je srpski“ beremo na str. 202. Da ne pozna razlike med perfektivnimi in imperfektivnimi glagoli in da mu je stava pomočnega glagola prava skrivnost, za to imamo v teh pogovorih, ki po večini razodevajo golo portirsko-židovsko srbščino, primerov na tucate.

Krivicu bi delali knjigi, če bi ocenjevali samo njeno jezikovno vrednost, ki ni niti nje glavni namen. Nje glavni namen je glorifikacija Gopčevića; za to je poskrbel izdatno in spretno. Ze naslovna stran se kar šibi pod naslovi mnogih raznojezičnih del, ki jim je Gopčević oče, v uvodu pa izvemo bistvo njegovega poslanstva in njegovo — genealogijo: „Durch meine Mutter haße ich ... auch deutsches Blut in den Adern, wenn auch alle meine Vorfahren bis zum Jahre 636 hinab Serben waren und ebenso fast alle ihre Gattinnen. (Denn die paar byzantinischen Prinzessinnen meiner königlichen Ahnen des Mittelalters und die zwei venezianischen Gräfinnen meiner Ahnen des 17. Jahrhunderts fallen nicht ins Gewicht.)“ Strašno, strašno! Kolika gosposčina! „I. Teil“ začne z besedami „Wie ich in meinem Werke...“ — „Lesestücke“ pa ne prinašajo mogoče vzorcev iz literature, ampak žurnalistične članke, ki pojo slavo — Gopčeviću! Da se govori o Gopčeviću tudi v „Pogovorih“, kdo bi se po vsem tem še čudil. Vse in maiorem gloriam Gopčevića! V enem onih žurnalističnih člankov pravi Gopčevićeve panegirist (str. 93), da piše Gopčević 13 jezikov! Knjiga je dokaz, da jih pozna pač samo tucat; srbščine namreč ne zna. In kako je še s tem tucatom, o tem naj sodijo drugi!

Cemu pa potem toliko besed o tako ničvredni stvari? Prvič, ker si to njegov založnik izrečno želi (dasi mu bo s tem komaj ustrezno). Drugič, da obvarujem nepoučene ljudi, ki bi jih zapeljalo znano ime založnika, da bi kupili s tako filološko šarlatanščino mačka v zaklju. Tretjič in ne zadnjič pa zaradi sledečega: Topolovski, Zankoviči, Premroui in enaki Gopčevići ne bodo nikdar izumrli, našemu imenu pa smo dolžni, da jih tudi sami energično odklonimo, predno bodo tujcem za merilo naše znanstvene in kulturne nižine. J. A. G.

KRONIKA.

PROF. ANTON KASPRET †

Od sodobne generacije bo pač mnogo slovenskih inteligentov hranilo Antona Kaspreta v najboljšem spominu kakor svojega profesorja zgodovine. Drugi se bodo spominjali vsaj njegovega imena, ker je spisal troje knjig o zgodovini starega, srednjega in novega veka, po katerih so se učili v srednjih šolah. Nestor slovenskih zgodovinarjev Anton Kaspert, rodom iz Pilštanja na Štajerskem, je služil za gimnazijskega profesorja v Ljubljani, živel za tem nad 20 let v Nemškem Gradcu in prišel po prevratu umret v svojo domovino. Preselil se je najprej v Maribor, letos v juniju kot betežen starček blizu 80 let pa v Črno pri Prevalju k svojim sorodnikom. Tam so ga dne 29. oktobra 1920. pokopali. Najini poti sta se srečali šele v Gradcu, kjer je tedaj še poučeval zgodovino in slovenščino, ob skupnem delu za slovensko pravno zgodovino. Naj mu posvetim

nekoliko vrstic v spomin, da se oddolžim njegovim nianom za pobudo in pripomoč, ki mi jo je nudil pri mojih pravnozgodovinskih raziskovanjih. —

Ko je Kaspert še profesoroval v Ljubljani, je priobčil nekaj člankov o zgodovini Kranjske v „Izvestjih muzejskega društva“. Kmalu pa je krenil izrazito na pot proučevanja pravnih in socialnih odnošajev med Slovenci. Prvi plod njegovega znanstvenega delovanja v tem pogledu je bila razprava „Razmere gorenjskih kmetov okoli leta 1500“. (Lj. Zvon 1891 in posebni odtisk.)

704 Tu nam odkriva po arhivnih virih pestre, toda tožne slike izza gospodarskih in socialnih bojev med kmeti in vlastelini. Kaspretov spis ni baš povest o pripravah na veliki prvi kmetski upor leta 1515., ki se je odigral v glavnem na Dolenjskem. Vsekakor pa lahko generaliziramo razmerje med vlastelini in kmeti na Gorenjskem in zato rečemo, da nam je Kaspert mojstrsko orisal tisti milieu, v katerem je sila morala roditi odpor in privedi do boja za „staro pravdo“. Razprava je strogo znanstveno pisana in tudi pozneje Kaspert ni napisal nikdar niti vrstice, ki ne bi bila oprta na zgodovinsko izpričanih listinah. V tem pogledu je bil strog znanstvenik. Znal se je vglobiti v arhivalije, izluščiti iz njih uporabne stvari in jih znanstveno predelati. Veliko mu je pri tem seveda pripomoglo vsestransko poznanje zgodovine ob prelomu srednjega veka, za katero je bil specialist.

Nadaljnji plod takih arhivalnih študij sta bili majhni razpravi, priobčeni najprej v „Laibacherici“, pozneje tudi v posebnih brošurah: „Die Burg Oberstein“ (1899) in pa „Die landesfürstlichen Forste und Jagdgebiete in Krain“ (1900.).

Ime zgodovinarja Kaspretja je zaslovelo medtem preko ozkih meja domovine. Tiste čase se je sprožila na Dunaju v učnem ministrstvu misel, da se naj nariše historični zemljevid deželnih sodišč alpskih dežel. Kakor je dobil vseučil. prof. A. Mell nalogo, da sestavi takšen zemljevid in mu poda primeren komentar za Štajersko, tako se je poverila enaka častna naloga Antonu Kaspretu za ostalo slovensko ozemlje (Kranjska s slovensko granico — marko — doli do Kastavščine). Lahko si mislimo, kako težavno delo je bilo, dognati po arhivnih virih meje vseh, prav mnogoštevilnih deželnosodnih vlastelinstev in pa njihove pravice. To delo je bilo Kaspretovo življenjsko delo! Zemljevid je Kaspert dovršil in, če sem prav poučen, se baš te dni tiska na Dunaju; žal, da ga sam ni več doživel. Nadaljevalno delo, izpričanje zemljevidnih mej po listinah (kar sta opravila za Štajersko Anton Mell in Hans Pirchegger leta 1914, za Koroško pa Martin Wutte leta 1912.) pa je prepustil večim rokam vseuč. prof. Ludmila Hauptmana.

Da je pri tem ogromnem življenjskem delu Kaspretovem, ki ga je objavljal desetletja, raziskujoč arhive križem domovine in izven nje, odpadlo tudi mnogo raziskovanj na druge znanstvene probleme, leži na dlani. V tem pogledu pa se je Kaspert osobito zanimal in polagal največjo važnost na pravne in splošne prosvetne momente iz zgodovine našega naroda. Njegovo delo ga je privedlo osobito tudi v arhiv, katerega je turjaški knez ustanovil v gradu Losenstein-leiten na Zg. Avstrijskem in ki je brez dvoma najbogatejša zakladnica arhivalij za kranjsko deželo in slovensko granico.

Za vse te svoje najdbe je potreboval Kaspert seveda posebnega znanstvenega glasila. V njegovi mapi se mu je nabralo gradiva, velezanimivega, popol-

noma novega, deloma v originalih, deloma v vestnih prepisih, deloma v fotografijah, ki je kričalo po obdelavi, izdaji. Zato se je z vso vnemo oprijel misli, da se naj ustanovi za Slov. Štajersko posebno društvo, ki bi proučevalo domačo zgodovino. In ko se je tako društvo v Mariboru dne 28. maja 1903. ustanovilo, mu je takoj postal odborik in tudi prvi urednik društvenega glasila „Časopis za zgodovino in narodopisje“.

Sedaj je imel Kaspret glasilo za uspehe svojih raziskovanj. Priobčil je tukaj sam mnogotero razpravo. Vse pričajo o njegovi visoki znanstvenosti, vse so pa tudi pisane v skrbno opiljenem jeziku. Naj navedem naslove večjih Kaspretovih člankov iz tega časopisa: „Podelitev deželnega maršalstva na Štajerskem leta 1560.“ (leta 1904.); „Letina — die landgerichtliche Gebühr“ (leta 1905.); „O večah. Donesek o uredbi kmetijskih in trških sodnih zborov okoli leta 1500.“ (leta 1906.); „Slovarske drobtinice, nabrane iz starih aktov in listin“ (leta 1906.); „Navodilo kranjskima poslancema škofu T. Hrenu in Herbertu Turjaškemu za obč. deželni zbor v Lincu“ (leta 1908.); „Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabrijela“ (leta 1911.); „Oplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov leta 1573.“ (leta 1911.); „Juri Dalmatin kot zagovornik škocjanskega župljana“ (leta 1914.).

Naslovi sami že povedo, da se je Kaspret znanstveno zasidral v pravne in socialne probleme razdobja med obema kmetijskima uporoma 16. stoletja. Glede te dobe je bil pač že radi svojega glavnega dela, sestave historičnega atlanta deželnih sodišč o času okoli potrditve po deželnem redu iz leta 1574. (Štajerska Carolina) najboljše poučen. Da, iz tega časa mu je gradiva še preostajalo za druge! Ko se je povrnil iz svojega vsakoletnega znanstvenega potovanja, pa sva se kje srečala na cesti, mi je pomignil, naj pridem k njemu. In ko sem prišel, mi je kazal žarečih lic svoje nove zaklade in zraven skrivnostno namigaval, kako jih je izkopal. Kar ni mogel obdelati sam, je prepustil drugim delavcem. Težko, da bi bila „Oblega Sigeta v sodobnem hrvatskem opisu“ (Časopis za zgodovino in narodopisje leta 1912.) dr. Frana Kidriča ali pa moje „Pravosodstvo kostanjeviške opatije v letih 1631. do 1655.“ (ibid. leta 1914.) že izšlo ali pa sploh moglo kdaj iziti, da ni Kaspret dotičnega arhivaličnega gradiva izkopal in dal nama na razpolago. Da, on je vedel še za marsikatero velevažno listino, katero je še hotel rešiti za nas; žal, da ga je prehitela pri tem svetovna vojna — in slednjič smrt. Domenjena sva bila n. pr., da mi pribavi iz Losensteinleitena velevažne zapisnike gorskih pravnih žužemberške graščine iz 16. stoletja. On je imel dostop do njih, ker mu je bil posestnik, turjaški knez, naklonjen. Ali bo mogoče pod sedanjimi razmerami dobiti te arhivalije, da jih obdelamo, kdo ve?

Naj navedem zgodbico, kako skrben in oprezen je bil Kaspret, če je šlo za arhivalije, ki so govorile nam v prilog! V arhivu višjega deželnega sodišča v Gradcu, pri katerem sem služboval, sem iztaknil knjigo s formularji zapriseg fevdnikov, med njimi tudi nekaj v slovenskem in hrvatskem jeziku. Izrazil sem pri predsedništvu željo, da priobčim te dokumente, saj so bili zame dokaz, da so živeli v 17. in 18. stoletju vlastelini fevdniki, ki niso bili večji nemščine in so se morali zaradi tega zaprisegati na zvestobo in pokorščino deželnemu knezu v slovenščini. Ali dovoljenja nisem dobil; nasprotno, priobčitev se je meni izrečno prepovedala. Prav tisti čas pa je, kakor sem izvedel, zahteval tedanji, Slovincem skrajno neprijazni višji sodni svetnik dr. Alois Feldner od predsed-

ništva višjega deželnega sodišča, naj se tiste listine uničijo, raztolčejo. Mene je obšel strah, da se ta barbarizem izvrši in takoj sem prosil Kaspreta pomoči. On si je nato tiste knjige pri meni izposodil za 24 ur, dal med tem časom slovensko-hrvatski del fotografirati, in strah pred posledicami naju je kolikortoliko minil. Zahtevani barbarizem se vendar ni izvršil, kar bodi tedanjemu šefu višjega deželnega sodišča šteto v dobro! In ko je poslej nekaj vode po Muri proti naši domovini odteklo, sem priobčil na Kaspretovo dreganje „Dvoje slovenskih fevdskih priseg“ v njegovem „Časopisu“ — na tistem — pod psevdonimnimi začetnicami „dr. J. J.“. A Kaspert mi je slovesno zatrdil, da bo za primer pozvedovanja vzel avtorstvo za ta članek nase. — Ta zgodbica naj bi dala tudi pobudo, da se rešijo med njegovo ostalino vsi prepisi in fotografije arhivalij. Kar jih je spravil, gotovo niso brez važnosti.

Z uredništvom „Časopisa za zgodovino in narodopisje“ je imel tudi svoje križe in težave. Da opomore suši, ki je večkrat grozila mlademu znanstvenemu podjetju, je povabil med drugimi tudi vseučiliškega profesorja dr. Karla Štreklja, naj prispeva s svojimi članki. Štrekelj se je odzval in napolnil dober del prvih pet letnikov s svojimi naravnost izbornimi filološkimi razpravami. Deloma iz mrznje zoper filologijo sploh, deloma iz osebne protivnosti napram uredniku, se je začela nekakšna agitacija zoper Štrekljeve spise in s tem tudi gonja zoper urednika Kaspreta; vsaj on sam je to tako čutil. Vse to je dobilo sčasoma tako ostre oblike, da se je rahločutni Štrekelj pismeno odpovedal odborništvu zgodovinskega društva. Kaspreta je to dejstvo globoko užalilo in pomiril se je vsaj nekoliko šele tedaj, ko je prodir s predlogom v odborovi seji 4. januarja 1911., da se naj Štreklju pošlje odborova pismena zahvala za njegovo sodelovanje z zatrditvijo, „da je odbor vedno čislal in priznaval veliko vrednost njegovih filoloških spisov“. Vse to se je tudi do pičice izvršilo in vendar je ostala ost, ki je Kaspreta poslej vedno še bolela. On si je razlagal vse tisto metanje polen in polenčkov, ki je po njegovem prepričanju prihajalo od nekaterih odbornikov zdaj tu, zdaj tam, deloma kot nerazumevanje stroge znanstvene smeri glasila s širokim obzorjem, deloma kot izliv strankarsko-političnega antagonizma. V tem pogledu pa je bil Kaspert sila občutljiv. Ne vem, ali je imel upravičenega povoda za take tožbe ali ne, resnično pa mi je opetovano tožil, da bi nekateri „v Mariboru samo kapelice opisovah, ker nimajo smisla za kulturnozgodovinske, tem manj za pravnozgodovinske probleme“. . . . S takimi in enakimi tožbami mi je leta 1914. utemeljeval svoj sklep, da ostane le še to leto urednik, poslej pa ne več.

Odrinil sem leta 1914. na bojno boljše. Ko sem ga na dopustu, iz Rusije prihajajoč, v juniju 1916. zopet obiskal v njegovem prisolnčnem, udobnem stanovanju v Gradcu, se mi je zdel ves izpremenjen. Mladostno navdušen mi je spet kazal svoje zaklade arhivalij, razkladal mi svoj, tedaj skoro dokončani historični zemljevid in naznanil, da se je odpovedal uredništvu „Časopisa za zgodovino in narodopisje“, da pa bo izdajal v družbi z drjem. Fr. Kidričem in vseučiliškim profesorjem R. Nahtigalom nov „Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino“. Iskreno me je vabil, da naj že za prvo številko kaj napišem, gradiva mi hoče sam preskrbeti. Mislila sva žužemberške zapiske o gorskih pravdah v Losensteinleiteni. Ali vojska se je vlekla in tudi ideja novega „Časopisa“ se ni dala kar tako nagloma oživitvoriti. Šele na Krasu aprila 1917., baš pred de-

seto soško bitko sem dobil od Kaspreta prospekt za novi „Časopis“... Pa niti on ni mogel več obljubiti pribave tistih žužemberških zapisnikov, niti nisem imel tedaj jaz časa in prilike, da bi njegovi želji kako drugače ustregel. „Časopis za slovenski jezik“ pa je izšel šele majnika meseca 1918.! Kaspret se je v njem oglasil z razpravo „Prispevek k rodovniku Franceta Prešerna“. Pokazal je tu, da so Prešerni vsaj od konca petnajstega stoletja do smrti Simona, očeta slavnega pesnika, domovali v Vrbi in imeli v posesti prvo in najvišje obdačeno knjetijo.

Ko se poslavljam s temi vrsticami od blagega Antona Kaspreta, naj le še poudarim, kako velika izguba zadene slovensko pravno zgodovino, ker mu je smrt za vedno ustavila pero in ukinila njegova nadaljnja raziskavanja naše pravne zgodovine, za katero se je zadnja desetletja v prvi vrsti zanimal. On nam je pojasnil za 16. stoletje kulturne in socialne razmere med kmeti in vlastelini, njegova velika zasluga je odkritje naših „več“ (gorskih pravn), ki so pač edina, čeprav iz germanske kali izvirajoča tvorba ljudskih sodišč. Seveda so nam danes znani samo drobci pravnega delovanja teh sodišč in še ti niso docela proučeni. Ali to bo stvar, ki ne more izostati, ker to ne sme biti. Vse to je Kaspret sam trdno pričakoval, saj je že v omenjeni društveni izjavi v opravičbo Strekljevih člankov (glej „Časopis za zgodovino in narodopisje“ 1911, str. 120) dejal, da trdno upa, da se bo želja Slovencev po veliki slovenski šoli izpolnila. In če tam nadaljuje Kaspret, da je preverjen, da bodo *rodoljubni* zastopniki Slovencev, vprašani od merodajnih krogov: „Kaj pa je vaš narod ustvaril na polju znanstev?“, le-tem lahko in ponosno predložili med drugim dotedanje letnike „Časopisa za zgodovino in narodopisje“, onda moramo, če smo pravični, pripoznati, da gre zasluga za tako opravljeno znanstveno delo v prvi vrsti — Antonu Kaspretu samemu!

*Dr. Metod Dolenc, redni
vsed. prof. naj. prava*

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Cankar, Ivan. Mimo življenja. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1920. 230 str. 20 K, vez. 30 K. Na lesa prostem papirju lično vezano 40 K.

Cankar, Izidor. Obiski. V Ljubljani. Nova založba. 1920. 176 str. + 12 portretov. 48 K, vez. 60 K. (Nova knjižnica, 5.)

Lirika, Slovenska narodna. Izbral in uredil Janko Glaser. V Ljubljani. Zvezna tiskarna. 1920. 140 str. 25 K, vez. 30 K. (Narodna knjižnica, 25—26.)

Molè, Vojeslav. Tristia ex Siberia. V Ljubljani. Nova založba. 1920. 137 str. 30 K.

Puškin, A. S. Pikova dama. Poslovenil dr. Vlado Borštnik. V Ljubljani. Zvezna tiskarna. 1920. 54 str. 10 K. (Narodna knjižnica, 24.)

